

Verenigingsnieuws

Vrijdag 25 augustus om 19:30 uur vindt er in ons verenigingslokaal een bijeenkomst plaats. Na de gebruikelijke informatie vindt er een PowerPoint-presentatie plaats van Gerrie Cransveld "Tswei Moal Völser Plat". Aanvang 19:30 uur.

In dit nummer:

- Tentoonstellingsbezoek in Aken in het kader van het Lutherjaar 1
- Wie kan ons meer vertellen??? 2
- Ingezonden stuk: Ontboezeming van een 90 jarige bezoeker aan de Lourdesgrot in Vaals 2
- 18e literaire Zomer – Heuvelland-bibliotheek Vaals 2
- De voormalige Lutherse kerk te Vaals 3
- Nieuwtjes binnen de vereniging 4
- Activiteitenagenda 4

Nummer 92

2017 #4

Tentoonstellingsbezoek in Aken in het kader van het Lutherjaar

Ook aan Vaals gaat het jubileumjaar van de Reformatie niet spoorloos voorbij. Vijfhonderd jaar is het geleden, dat Martin Luther zijn 95 stellingen publiceerde. Luther is wel nooit in Aken of in Vaals geweest, maar toch heeft het Akense stadsmuseum "Centre Charlemagne" dit gedenkjaar als aanleiding genomen voor een grote thematentoonstelling.

In tegenstelling tot vele andere evenementen omtrent de Reformatie hanteert het stadsmuseum een groter themabereik als het gebruikelijke. De expositie begint met de Devotio moderna (een Nederlandse vroomheidsbeweging uit de 15e eeuw) en eindigt in de tijd van Napoleon. De tentoonstelling heeft dan ook als titel: "Das Ringen um den rechten Glauben – Reformation und Konfessionalisierung zwischen Maas und Rhein".

Ons lid Thomas Richter heeft aan de tentoonstelling en de catalogus meegewerkt. Sankt Tolbert heeft een document

over Vaals uit het jaar 1738 over godsdienstperikelen aan het museum uitgeleend. Dit document heeft Arthur Cransveld twee jaar geleden voor onze vereniging verworven.

Op 2 augustus jl. hebben 15 personen aan een exclusieve rondleiding voor onze vereniging deelgenomen. De directeur van het museum, professor Frank Pohle, leidde ons door de expositie.

Hij verklaarde aan de hand van de tentoongestelde voorwerpen de complexe religieuze en politieke verhoudingen in het grensland. Bijzondere aandacht werd geschonken aan stukken die een relatie met Vaals hebben en uit Vaals stammen, zoals een portret van de predikant Carl Wilhelm Vetter en drukwerk van prediken. Voorts avondmaalvoorwerpen en een bijbel van de gereformeerde kerk van Vaals. Het altaar van de voormalige Lutherse kerk en als bijzonder highlight de grote windwijzer in de vorm van een bazuinblazende engel van de

voormalige Waalse kerk in de Akenerstraat, die voor het eerst openbaar wordt getoond. Ook de ontvoering van Cunegonde, beschreven in het boek van Benjaming J. Kaplan, komt uitvoerig aan de orde en is weergegeven als een leuk tekenfilmje.

Geïnteresseerden mogen deze tentoonstelling eigenlijk niet missen! De deelnemers van onze vereniging waren in ieder geval vol lof over de rondleiding. Vaals komt ruim aan bod, zowel in de tentoonstelling als in de bijbehorende catalogus, die veel fotomateriaal bevat. De tentoonstelling duurt nog tot 3 september. Naast het stadsmuseum werken hieraan ook mee: het "Couven Museum" (Gold und Silber aus Klöstern des Dreiländerecks) en het "Internationales Zeitungsmuseum Aachen" (Das Wittenberger Fest). Er is ook een combiticket voor deze drie exposities verkrijgbaar. Meer informatie onder: www.centre-charlemagne.eu

Thomas Richter / Victor Voncken

Wie kan ons meer vertellen???

Een gaspenning of gasmunt is een muntje waarmee men tot in de jaren 50 van de 20e eeuw het gasverbruik in vele gemeenten kon betalen. Hiervoor was in de meterkast een speciale meter, een muntmeter, geïnstalleerd, die door de meteropnemer werd geleegd.

Ook in Vaals waren de munten in gebruik. De heemkundekring Sankt Tolbert zou graag iets willen weten over de Vaalser munten. Waren er munten met verschillende waarden? Waar waren ze te koop? Wie heeft nog dergelijke munten in bezit.

Als U iets over de munten kunt vertellen kunt U contact opnemen met ons via sankttolbert@gmail.com of

telefonisch met Herbert Kuijpers onder nummer 0644436084

Ingezonden stuk: Ontboezeming van een 90 jarige bezoeker aan de Lourdesgrot in Vaals

"Geachte bewoners, Beste vrienden,

Ik was op 9-8-17 bij de pastoor in Vaals voor mijn maandelijks bezoek. De pastoor vertelde mij dat er a.s. dinsdag (15-8), als de weersomstandigheden het toelaten, bij de Lourdes grot in Vaals een dienst is waar ook een blazersgroep en een zanggroep van de St. Cecilia's aanwezig zullen zijn. Ik had in die 11 jaar dat ik Vaals mag

helpen hierover nog nooit wat gehoord.

Ik heb toen gevraagd mag ik die Lourdes grot dan eens zien? Wij zijn erheen gereden. Ik was stom verbaasd dat er in de Vaalserberg een Lourdesgrot plus de Calvarieberg met 12 staties is. Thuis heb ik die website hiervan opgezocht, ik wist niet wat ik zag. Midden in de Vaalserberg ligt een kleinood dat mooier is dan mooi. Dit bos is eigendom van

Staatsbosbeheer. De paden er naartoe zijn verwaarloosd.

Moet nu alles, ook dit kleinood, verloren gaan.

Wie heeft vrienden bij het Staatsbosbeheer om de toegang én de paden verbeterd te krijgen?

Een aantal verwijzingen hiernaartoe moet er natuurlijk ook komen. Wie helpt?

Met vriendelijke groeten verblijft E.H. Kitzen"

18e literaire Zomer – Heuvellandbibliotheek Vaals

Sietse van der Hoek – Alles klar
Dinsdag 5 september 19.00u –
Entree 8 euro inclusief consumptie.

Als veranderingen in taal maatgevend zijn voor veranderingen in de maatschappij, dan is Nederland aan het verduitsen. Nog niet zo heel lang geleden waren germanismen de kwalijkste van alle navolgingen uit vreemde talen, maar inmiddels zijn ze

net zo salonfähig als die uit het Engels en Amerikaans. In Alles klar geeft Sietse van der Hoek van onze verduitsing een waaier aan schitterende voorbeelden, ruimschoots voorzien van pünktlich commentaar. Van de verbreiding van de worstcultuur tot de verberlijnisering van de Amsterdamse Wibautstraat, van Oktoberfeesten tot

Energiewende, van de Duitse ziel in de Nederlandse literatuur tot de emancipatie van het germanisme, het schijnbaar onverwoestbare imago van Duitse dingen en de eeuwige Rijnreis.
Reserveren: 043-3080110 of vaals@heuvellandbibliotheeken.nl
www.literarischer-sommer.eu
www.heuvellandbibliotheeken.nl

De voormalige Lutherse kerk te Vaals

Op 31 oktober 2017 is het 500 jaar geleden dat Maarten Luther zijn 95 stellingen vastspijkerde aan de deur van de slotkerk te Wittenberg. Het Lutherjaar 2017 wordt op vele plaatsen herdacht. Een goed moment om ons de voormalige Lutherse Kerk van Vaals in herinnering te brengen.

Doordat in Aken en Burtscheid vroeger geen godsdienstvrijheid voor de protestanten was, week men uit naar Vaals, dat onder het bestuur van de Staten-Generaal viel. De Hoogduits gereformeerde gemeente bouwde er in 1671 hun kerk, waarin heden nog diensten worden gehouden. In 1669 was de voormalige Waalse of Franse kerk in de Akenerstraat reeds gereedgekomen. Dit gebouw doet nu dienst als woning. Voorts bestond er een kleine gemeenschap van Menno-nieten, die hun bijeenkomsten in het 'Verves' aan het von Clermontplein hielden. In 1737 werd de bouw van Lutherse Kerk voltooid, welke aan hetzelfde plein ligt. In 1669 kregen de Lutheranen van Aken en Burtscheid toestemming om hun godsdienst in Vaals te mogen uitoefenen. Dit na aanvraag van enige leden van de kerkeraad, waaronder Johannes Klermond (1612-1682), een voorouder van de Vaalser lakenfabrikant Johann Arnold von Clermont (1728-1795). Men moest verschillende keren van locatie in Vaals verwisselen, omdat het aantal leden gestaag groeide en de ruimten te klein werden. In 1695 kocht men de zgn. 'Cooperhoff' met weide. In dit pand ging de predikant wonen en werden de kerkdiensten gehouden. Tegenwoordig bevinden zich woningen in de Koperhof. In 1731 besloot de Staten-Generaal om toestemming te verlenen voor de bouw van een nieuwe kerk. Maar het pand mocht niet het uiterlijk van een kerk hebben. De Lutherse godsdienst werd

immers slechts gedoogd. Door Konrad Klermond (1684-1759) werd geld ingezameld, maar dit bleek niet voldoende te zijn. Voor een oplossing zorgde de rijksgraaf Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673-1763), die met zijn leger in 1736 in Aken de winter doorbracht. Tijdens zijn verblijf woonde hij de Lutherse diensten in Vaals bij en zorgde voor de nodige financiële middelen, waarbij hij ook een greep in de Akense stadskas deed.

De nieuwe kerk werd naast de Koperhof gebouwd. Deze naam is afkomstig van een vroeger ter plaatse gelegen kopermolen. Op 12 april 1736 werd de eerste steen gelegd door graaf von Seckendorff. Diens ingenieur-majoor von Littig vervaardigde het ontwerp voor de kerk. Voor de plechtige inwijding werd een boekje uitgegeven door predikant Johann Heinrich Schmid met de titel: "Zions-Freude über den Einzug ihres Königs in seinen Tempel, den Christlicher Einweihung des neuerbauten Evangelischen Kirch-Hauses zu Vaëls am 1sten Advents-Sontage 1737." Een woord van dank ontbreekt niet in het boekje: "Es leben höchst beglückt die hohe Herren Staaten die diesen Bau erlaubt, Gott segne ihre Thaten; Es lebt Graf Seckendorff, der grosse General, der solchen Ordiniert." Het pand is een achthoekig gebouw, dat er aan de buitenkant niet als een kerk uitziet. Van binnen heeft het gebouw rondom een galerij, zodat aan veel mensen plaats kan worden geboden. De kerk beschikt over een prachtig interieur. Het centrale punt vormt de mooie kansel in Régencestijl naar een ontwerp van de beroemde Akense architect Johann Joseph Couven

(1701-1763). Links van de kansel bevindt zich een eikenhouten gesloten herenbank met schuifraampjes met de wapens van Johann Arnold von Clermont en diens echtgenote Maria Sophie Elisabeth Emminghaus. Rechts van de kansel is de herenbank van de familie Pastor. Beiden in Lodewijk de XV-stijl. Schitterend is ook het door de Duitse orgelbouwer Johann Baptist Hilgers in de jaren 1762-1765 geplaatste orgel. In 1837 gingen de Lutheranen van Burtscheid en Aken de St. Anna-kerk in Aken voor hun diensten gebruiken en vond er een afscheiding met Vaals plaats. De Vaalser gemeenschap werd hierdoor veel kleiner en zou met jaren steeds meer teruggaan, totdat uiteindelijk in 1955 de kerk buiten gebruik werd gesteld. Met goed gevolg wordt tegenwoordig het pand geëxploiteerd door de 'Stichting De Kopermolen'.
Victor Voncken

VAALS. Lutherse kerk, 12. IV. 1736. Eerstesteening door den keiserl. Oostenr. Artilleriegeneraal von Seckendorff.

Bezoek onze
website
sankttolbert.nl

Bezoek ons ook op:
facebook

Verenigingsnieuws

Nieuwtjes binnen de vereniging

Nieuw lid

Als nieuw lid van de Heemkundekring Sankt Tolbert werd ingeschreven:

- Helene Bröcheler-Akkermans (Vaals)
- Bettie Kern-Reefs (Vaals)
- Tom Louvenberg (Vaals)

De vereniging telt nu **221 leden**.

Activiteitenagenda

25 augustus Bijeenkomst met PowerPointpresentatie van Gerrie Cransveld "Tswei Moal Völser Plat". Aanvang: 19:30 uur.

2 september Boels Ladies Tour

9 september Open dag en boekenmarkt HKK Sankt

Tolbert Vaals,
Bloemendalstraat 11A van
10.00 – 16.00 uur

10 september Designermarkt
Vaals - Von Clermontplein van
12.00 - 18.00 uur

t/m 20 september Expositie
Inge Davis - Galerie de Gau

5 oktober Lezing door Holger Dux over de industriële ontwikkelingen rond Aken (industrialisatie) Aanvang: 19:30 uur

t/m 29 oktober Historische wandeling door Aken vanaf Kasteel Bloemendal Vaals (iedere woensdag)

De nieuwsbrief is een uitgave van heemkundekring Sankt Tolbert.

Wilt u meer weten over de heemkundekring Sankt Tolbert, een bijdrage leveren aan deze nieuwsbrief of heeft u een interessante mededeling, kijk dan op de website www.sankttolbert.nl of mail naar sankttolbert@gmail.com.

De nieuwsbrieven staan ook in pdf-formaat op de website. Deze kunt u downloaden. Tevens kunt u op de site aangeven als u de nieuwsbrief niet meer wilt ontvangen.